

Mejlbysten.

Af Aage Sørensen.

Nærværende Tidsskrift bragte i sin Tid en Afbildning af denne smukke og vel bevarede Runesten, der nu staar i Randers Museums nordre Have som en Gave fra afdøde Overlæge Otto V. Lassen. Afbildningen ledsages af en foreløbig Meddelelse, i hvilken det hedder:

»Omtrent 300 Alen vest for Bjergehøjens Fod laa ved Mejlbys Udskiftning i 1788 i Byens sydøstlige Hjørne en Gaard, som da udflyttedes. Gaardspladsen blev solgt og af en følgende Ejer, Jens Clausen omdannet til Have, som han indhegnede med et Stendige, til hvilket han tilegnede sig Sten allevegne fra.

I dette Dige, hvorhen den rimeligvis er kommen fra den nærliggende Bjergehøj, staar med sin spidse Top ragende op over de andre Stene og, ligesom disse overskygget af de i Diget plantede Sirener, ud mod Marken en smuk Runesten, der for omtrent 10 Aar siden opdagedes af en Gaardmand i Byen, Christen Horn, en belæst ældre Mand, der Tid efter anden har gjort Flere opmærksomme paa den — — —.«

Det var i 1872, Tidsskriftet bragte denne »foreløbige« Meddelelse¹⁾; da der ikke fremkom yderligere i Samlingerne, blev det tillige den endelige, den hvorpaa al Kendskab til Mejlbystenens Herkomst hviler, indtil denne Dag. Da saaledes P. G. Thorsen i 1880 udsendte: De danske Runemindesmærker, skriver han følgende:

»Denne Runesten blev opdaget omtrent 1862 i et godt Stengjærde omkring et Hus i Byens sydøstlige Hjørne af en »belæst ældre Gaardmand« i Mejlby, der har gjort flere opmærksomme paa den; men først i 1872 naaede Kundskaben om den saa vidt, at den blev Genstand for Besøg og nogen Undersøgelse. — — — Stenene i det nævnte Gjærde ere samlede fra den nærmeste Omgivelse og »efter al Sandsynlighed« har Runestenen i sin Tid staaet paa »Bjerge-Høj«, omtrent i 300 Alens Afstand fra dens nuværende Plads. Vejen fra Harridsløff og de østlige Byer vestpaa gaar over Mejlby og sno sig under Foden af Bjerge-Høj — —.«²⁾

Thorsen har ikke selv undersøgt Stenen, men kender den fra Magnus Petersens Afbildning, rimeligvis fra 1872. Man ser af et ændret Udtryk i Anførselstegn, at Thorsen har haft en Hjemmelsmand i Egnen; men Kilstedet er jo tydeligt nok, det er Jydske Samlinger, og her har Wimmer ligeledes hentet, hvad han ved; Aar 1900 skriver Professoren:

»Denne smukke maleriske sten havde længe staaet uænsset i et stendige i Mejlby, en mil nordøst for Randers, ved husmand Rasmus Andersens hus. Her opdagedes det allerede i begyndelsen af treserne af Christen Horn, »en belæst ældre mand«

¹⁾ Saml. til jydsk Historie og Top. IV 197—98.

²⁾ Thorsen anførte Sted, 2den Afd. 127—128.

i byen, at stenen havde en indskrift, hvorpå han efterhånden henledede fleres opmærksomhed. Først 1872 blev det dog nærmere bekendt gennem en »foreløbig meddelelse« i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi — — — —.«¹⁾

Det var Justitsraad Fr. Hvass til Frederiksdal i Haslum Sogn — senere Rolighed paa Udbyhøjvej ved Randers — »den samme nidkjære Mand, der var saa virksom ved Virring Runestenens Fremkomst«, som først gav Thorsen Meddelelse om Mejlbysten sammen med en foreløbig Tegning, og det ser ud til at være disse Ting, som, da Justitsraaden var Medlem af det jydsk historisk-topografiske Selskab, er tilgaaet Samlingerne til Offentliggørelse. Wimmer undersøgte Stenen i August 1877, medens den endnu stod i Diget, og Professorens har saaledes let kunnet supplere Jydske Samlinger ved Tilføjelse af den daværende Ejer, Rasmus Andersens Navn.

Disse Oplysninger er nu 60 Aar gamle, og siden er ikke fremkommen yderligere, hvad heller ikke kunde ventes, da Forskerne naturligvis søgte at faa, hvad Byen vidste, og de selv mente at turde slutte af de givne Forhold. Men hvad kunde Byen i 1872 egentlig vide om, hvor Stenen var kommen fra, naar den alt 10 Aar forinden havde glemt selve denne saa fuldkomment, at den maatte opdages omtrent 1862 af Christen Horn? Runestenens formodede Stede paa Bjergehøj kan derfor ikke hvile paa Overlevering i Mejlby, men tør tilskrives Thorsen og hans Hjælpere. I denne Betragtning var iøvrigt den yngre Christen Horn enig, og han har saa sent som i Oktober 1905 givet mig følgende mundtlige Meddelelse om selve Fundet: »I

¹⁾ Wimmer: De danske Runemindesmærker II 213 f; Dr. Lis Jacobsens Haandbogsudgave S. 80, Nr. 47.

Diget her fandt de for mange Aar siden en Runesten helt grøn med Mos; en Klat var bleven skrabet af ved, at et Vognhjul skurede imod — —. Den stod her ellers i mange Aar; saa fik Dr. Lassen den.«

Selv om Mejlbyerne saaledes havde glemt baade Stenen og dens Herkomst, var det tænkeligt, at Folk i Nabolaget var bedre vidende. Under en Samtale med den 80aarige Murer Anders Jespersen i Lindbjerg — Harridslev Sogn, drejede Talen ind paa Mejlbystenen og dens formodede Stade paa Bjergehøj, og Jespersen bemærkede da: »Ja, den skal jo have staaet baade her og der, ogsaa ved den øde Kirke; det passer nu ikke. Stenen stod ved Tinghøjene, og her blev den stjaalen om Natten«. Saaledes havde en gammel Mejlbymand fortalt ham for mange, mange Aar siden. Nærmere tilspurgt forklarede Anders Jespersen følgende:

»Den Gang Grønkjærgaard blev flyttet ned paa Marken, eller Grieses Gaard, som den ogsaa hed, kom en Mand og købte Gaardspladsen og lavede den i Have. Stenene, som sidder i Diget, tog han ude omkring om Natten, og naar saa de andre var komne op, havde han Sten hjemme til Dagens Forbrug. Runestenen hentedede han ogsaa om Natten og slæbte den hjem paa en Stenslæde med en Stud og en Ko spændt for, han havde hverken Hest eller Vogn. Stenen satte han i det sønder Dige og saadan, at Bogstaverne vendte ud mod Marken«. Her har Jespersen ofte set den som ung, og: »Gud ved, hvor tidt jeg har haft mine Negle i de Runeskrubber«, tilføjede han.

Saa kom en ny Mand til Stedet, Jespersen husker ikke mere, hvad han hed (Mads Pedersen)¹⁾; men han havde en Datter (Else Madsdatter)¹⁾, som omved

¹⁾ Harridslev-Albæk Kirkebog ved Pastor Jeppe Jensen.

1847 (d. 19. Marts 1848)¹⁾ blev gift med Rasmus Andersen. Rasmus fik Stedet med Pigen, hendes Far tog Ophold hos dem og blev en meget gammel Mand (død d. 13. Juni 1867 som Aftægtsmand hos R. Andersen i Mejlby, 84 Aar gammel)¹⁾; det var denne gamle Mand, der fortalte Anders Jespersen, hvorledes Runestenen kom til Mejlby: »Jeg kunde have købt den for 5 Kroner engang; men Rasmus fik noget mere, da han solgte den, 1881 eller 1882«²⁾ siger Jespersen. Ved Indskud i Klammer er her forsøgt nogen Kontrol med Jespersens Oplysninger; de stemmer, og heller ikke gaar man fejl af, hvor smukt de passer ind i den ældre Christen Horns Oplysninger fra 1872.

At Mejlbysten skulde have staaet paa Bjergehøj, var en nærliggende Tanke hos Samtidens Runologer. Teorien: Sten paa Høj var uimodsagt gyldig, og man havde endnu i friskt Minde den store Slægtshøj, som før laa her, og som ved Sløjfning havde aabenbaret et Kammer af »Marmorsten«. At Stenen ifølge Jespersen skulde have staaet baade her og der og ved den øde Kirke, viser, at Beboerne følte sig mindre sikre. Thorsen gør opmærksom paa, at Vejene snor sig under Bjergehøjens Fod; han har ikke kendt Afstandene, heller ikke vidst, at Højen, \varnothing : Mejlby Bjerge, danner en Højdekegle paa en solid Fod, dækket af vide Flader, der temmelig fjernt fra Vejene samle sig i Højdens Top. Fra denne er Udsigt i Vest, Øst og navnlig i Syd; den egnede sig saaledes ypperligt til Anbringelse af en Slægtshøj, der kunde nøjes med at ses paa Afstand. Grundet paa Vejenes Vigen uden om, vilde

¹⁾ Harridslev-Albæk Kirkebog ved Pastor Jeppe Jensen.

²⁾ 1882; Prisen var 15 Kr.

nogen Stormand dog næppe paa dette Sted rejse en beskreven Sten, han ønskede skulde læses.

Om Bjergehøj kan iøvrigt oplyses, at der i nyere Tid og i nordlig Retning for Generalstabens Maalesten er funden »en overmodig Pottebegravelse« under Markflade. Urnerne stod i lange og tætte Rækker, bogstavelig talt skubbet tæt op til hverandre; men Fundet opnaaede ikke en sagkyndig Undersøgelse, inden Stedet ødelagdes. Skaar og hele Urner blev skovlede ned i den her liggende store Grusgrav, og det eneste Stykke, som reddedes ud af denne Vandalisme, var en af de kendte, fint slebne Smaamejsler, en Pyntegenstand, der dog efter C. Neergaard ikke kan stamme fra nogen Urne. Fundene antyder vel nok, at Højden har været et Kultsted i Oldtiden; i bedste Fald dog vist over Tusind Aar inden nogen Runesten rejstes.

Efter den gamle Murers bestemte Udsagn stod Mejlbysten altsaa ikke her, men ved Tinghøjene. Dermed flyttes den i sydøstlig Retning og ned paa den modsatte sydlige Side af en gammel Aadal, hvis Sænkning naar fra Fjorden ved Torupkjær til Skalmstrup Bugt, og i Bunden af hvilken Nørkjærbækken rinder i Sydvest. Tinghøjene paa de saakaldte Tinglodder, Gimming Sogns nordøstlige Markjorder, var et gammelt Kultsteds storslaaede Gravfelt. Det bestod af 12 meget anseelige Gravhøje og markeres yderligere ved et heller ikke videnskabelig undersøgt Fund af Urnegrave under Markflade i sydlig Retning for Højene. De sidste er alle sløjfede paa nær Hanehøj ved Aabrinken, samt Tinghøj eller Gimming Ting nær Harridslevvejen. Ved Samvirke mellem Nationalmuseet og Fredningsnævnet lykkedes det i Sommeren 1931 at bevare den sidst nævnte for Fremtiden.

Langs den snævre Aadals Sydside ledsager en Række

sløjfede og overpløjede Gravhøje de gamle Færdselsveje, der fra Linde og Lindebjerg snor sig ind gennem Tinghøjene med Retning mod Stigs Mølle, Stigstrup, Sørup og andre nedlagte Bebyggelser i nuværende Dronningborg Sogn; aabenbart peger de mod Hovedfartstedet over Guden ved »Stræmen«, Strømmen med Næsferge tæt vesten Randers nuværende Sønderbro. Nær den bevarede Tinghøj overskærer Vejsystemet den af P. G. Thorsen nævnte Harridslev-Mejlby Vej, hvis Ælde kendetegnes af fem sløjfede og bortkørte Gravhøje — to norden Harridslev, tre ikke kortlagte hinsides Aadalen — endvidere vel ogsaa deri, at den over »Spangen« passerer Sænkningen tæt vesten Vandskellet. I Vejkorsets sydvestre Vinkel ligger Tinghøjene, og ved en af disse stod altsaa ifølge Jespersen Mejlbysten. En Sammenligning mellem den højtliggende, men færdselsfjerne Bjergehøj og de vejomspundne Tinghøje ved Aadalen vil unægtelig give den gamle Murer Medhold.

Fundene røber Stedets svundne Anseelse. Mindre end en km oven for Spangen og Tinghøj finder vi Gallemose, hvor der i 1887 gjordes et stort Depotfund, bestaaende af 20 Stkr. stort Bronze, nu i Nationalmuseet¹⁾, samt 2 Stkr. Bronzeøkser, der var bortslæbt, inden Museet naaede til. Paa Ager sønden Gallemose laa under Markflade en Kreds af bærestore Sten, som opbrødes, efter at Museet havde maalt Afstanden til Depotfundets Findested. I en Stendynge vesten Tinghøj og neden for Spangen stod en Urne; ved Udjævning af Stenene fik man en slangeslynget Fingerring af gult Metal paa Grebhornet. Stedet undersøgtes ikke nøjere; men Ringen, der var af Guld, havnede mange

¹⁾ C. Neergaard: Nordiske Fortidsminder 3. Hefte 75 f. 84, her-til Tavle XVI.

Aar senere og efter megen Viderværdighed i Nationalmuseet gennem Sparekassebogholder Kjær, Randers. Paa Hælden mellem Tinghøj og Spangen findes en Helligkilde, hvor syge Folk søgte Helbredelse¹⁾. I vestlig Retning ligger Enemærket Torsmark. Om Højenes Indhold kan intet oplyses, de gennemrodedes af tyske Officerer i 1864.

Helt uden Forbindelse med dette Kultsted har Mejlby øde Kirke næppe været, den laa paa Aadalens nordre Side paa en svag Hævning i flad Mark et Stykke inden for Dalhældens stejle Brink. Kirkens Historie er ganske ukendt; men gamle Folk mindes endnu Kirkegaardsdiget og Gravtuerne. Den ældre Christen Horn, som ejede Marken (Mejlby Matr. Nr. 3), ønskede ikke at ødelægge Stedet, (»for saa døde det graa Øg«); den yngre Christen Horn opbrød derimod alt og solgte Grundstenene til Randers Hadsund Jernbane i Aaret 1882, og de sidder nu i Banebroen over Rismøllebækken nær Tjærebysvinget ved Udbyhøjvejen. Kirkens Stade synes umotiveret ensom, men har ikke altid været det. Jorderne ved Tomten bærer Navnet »Tofteagre«, og der er funden Grunde af Bygninger i Nærheden, »men ikke nær saa svære Sokler, som de, der ligger under Jorden ovre ved Stabelgaard«. Mellem disse to Bebyggelser ligger Mejlby: »det samme som Middelby«, mener Anders Jespersen.

Tinghøj og Gallemose vil forlængst have røbet, at vi staar ved et af Fortidens Tingsteder. Neden for i Dalen hinsides Spangen ligger »Tinget«, en af tre Veje omgiven sid Lavning, der hørte under Tingstedet: »Her græssede Folk deres Heste, naar de var ridende til Tings,« fortalte Christen Horn i 1905. Ting-

¹⁾ findes ikke hos Schmidt, men er af mig optegnet i et Haandskrift i Dansk Folkemindesamling. Det kgl. Bibliotek. A. S.

stedet ligger ud mod Grænsen mellem Støvring og Nørhald Herreder, og maa være benyttet af disse efter Sammenlægningen i 1688. Ifølge kongeligt aabent Brev af 13de Marts skulde Tinghuset sættes ved Lindebjerggaard, som ligger nogle km længere oppe i Dalen mod NØ og den Gang laa endnu østligere nær Tvede Sogneskel. Paa dette Sted maatte Tinget faa en højst ucentral Beliggenhed, hvad man gerne undgik, og man har da valgt at skyde det i sydvestlig Retning til det nærmestliggende Fartsted over Aadalen, Spangen. I Henseende til, at Nørhald Herreds nordvestlige Hjørne dengang laa under Glenstrup Birk, hvorom Gallehøj sønden Glenstrup-Holmegaardsvejen minder, har Stedet ved Spangen ligget nogenlunde centralt for Herredernes Tinggæster. Man har saa meget lettere kunnet henlægge det hertil og uden Brud paa Brevets Ordlyd, som Lindebjerggaards Jorder rakte helt ud til Tingstedet og endnu længere. 5 Gaarde i Lindebjerg ejede nemlig Enemærket Torsmark og Lindebjerggaard den store Ager i samme, hvorpaa Gaarden Torsmark senere rejste sig.

Nøjere at angive Runestenens Stede ved Tinghøje kan A. Jespersen ikke; naar der her skal forsøges et nærmere Stedfæste, skyldes det en Overlevering om, at Højene egentlig hedder »Gimminghøje«¹⁾. Stednavnet ser troværdigt ud og svarer nøje til det ligeledes døende Gjessinghøje, østlig i Herrederne²⁾. Gimminghøje tør nok tænkes at navnedække samtlige Gravhøje ved Spangen i Tiden henad Tingstedets Omlæggelse. Som mange endnu husker, og Kortene viser det, laa Højene ikke i tæt Samling, men spredt i mindre Grupper over

¹⁾ Sognefoged P. Jensen Gassum i Mellerup, født her 1860, død 1930.

²⁾ nordvest for Landevejen nær Skellet mellem Gjessinggaard og Østertørslev Marker, Tvede og Tørslev Sogne.

flere af Tinglodderne; en enkelt Høj i en af Grupperne udpeges i 1688 Herrederne til Tingsted og bliver Tinghøj, Gruppen bliver til Tinghøje. Gruppen med Tinget bestod af kun to Høje, af hvilke selve Tinghøj altsaa er fredet; den ligger ved Harridslevvejen nær Vejkorsset, den hellige Kilde og Spangen. A. Jespersens Hjemmelsmand kan have tænkt paa denne Gruppe; i hvert Fald bør Stenens Stade søges i Nabolaget.

Man vidste i 1872, og vi finder det bekræftet her, at Husmand Jens Clausen gav en virksom Haand med til Mejlbystenens Bevarelse. Over Fremgangsmaaden bør man ikke opholde sig; thi alt i Museerne er ikke naaet ind ad lige regelrette Veje, for slet ikke at tale om Biblioteker og Arkiver. Ligger vel ikke lutter ideelle Grunde bag Husmandens Fremfærd, maa der dog tillægges ham nogen saglig Interesse, maaske en vis Glæde over at eje slige hemmelighedsfulde Tegn, ellers havde han ikke stillet Stenen i Diget, saa alle og enhver lodes Adgang til den; Jespersen erklærer da ogsaa, at han utallige Gange har undersøgt Runestavene med Fingrene. Siden Jens Clausens Dage er sket adskilligt paa Gravfeltet; den Ødelæggelse, Preusserne indledede i 1864, er nu fuldbyrdet, og der hører ikke større Indsigt til at fastslaa, at uden Stenens midlertidige Overflytning til Mejlby, havde den næppe været til idag. Fraregnet en mindre Afskalning i venstre Side, den J. C. faar bære Ansvar for, staar den nu uskadt som et smukt og velbevaret Runemindesmærke fra Svend Tveskægs senere Regeringsaar; hertil kommer saa Indskriftens videnskabelige Værdi.

Under den foreløbige Tydning i 1872 mente man at kunne læse Navnene Aage og Thor; det viste sig at være en Fejltagelse. Heller ikke Thorsen magtede

Stednavnet, som han gengav ved: Ura suþr — sydpaa til Uri, af Professor Wimmer læst som: ura: suti. I Professorens Tolkning staar der i Runer:

ani : risþ : stin : þansi : aft : as
 kl : sun : sin : ias : tauþr
 uarþ : maþ : þuri : i : ura :
 suti

og i oldnordisk: Ani resþi sten þannsi æft AskI, sun sinn, es tauþr warð mæð þori i Ørasundi. — Aane rejste denne Sten efter Askel sin Søn, som døde med Tore i Øresund¹⁾.

Om Høvdingen Tore tør sættes i Forbindelse med det Toretorp, som ligger neden for ved Fjorden (og »Thore eng« Vestrup Mark, Albæk Sogn, skrevet saaledes 1501), er et Spørgsmaal for sig. Tore-Navnet genfindes paa fire andre Runesten i Randers Opland og var almindelig brugt; det samme gælder Askel, men ikke Aane. Det sidste tør tænkes indgaaet som Forled i Stednavnet Andrup i Skellerup Sogn, Onsild Herred, af hvilket en Dialekt: Aendrup er optegnet c. 1584.

¹⁾ Dr. Lis Jacobsen: Haandbogsudgave Nr. 47, S. 80.